

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

נוכחות עורך-דין בחקירת חשוד

- סקירה משווה -

ד' בסיוון תשס"ז

21 במאי 2007

כתיבה: ליאור בן דוד

אישור: הודיה קין, ראש צוות

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

מסמך זה הוכן לבקשת חה"כ זהבה גלאון, בעקבות הצעת חוק שהוגשה על-ידה, הקובעת את זכותו של חשוד להיחקר על-ידי המשטרה בנוכחות עורך דינו.¹

הצורך בהכנסת עורך-דין לחדר החקירות שנוי במחלוקת. יש הטוענים כי צעד שכזה יפגע בבירור האמת ויגרום לאשמים רבים לצאת לחופשי.² יאיר תירוש מציין, שהטענה לפיה מתן זכות לייצוג משפטי במהלך חקירה עלולה לפגוע ביעילות החקירה מתבססת בעיקר על שני טעמים: דחיפות ו"סטריליות". לדבריו, "יסוד הדחיפות משמעו היעדר האפשרות להמתין לנוכחות ולייצוג משפטי של הנחקר בשל הסכנה שבינתיים תעלמנה או תועלמנה ראיות" ואילו "יסוד הסטריליות מתבסס על הצורך למנוע דליפת אינפורמציה באמצעות הסנגור אל העולם החיצוני. דליפה זו של אינפורמציה עלולה לגרום העלמת ראיות, בידוי ראיות ותיאום מהלכים בין הנאשם לשותפים ולעדים פוטנציאליים".³

מנגד טוענים אחרים כי נוכחות סנגור במהלך החקירה נחוצה לשמירת זכויותיו של הנחקר. כך למשל, עו"ד סגי-זקס סבור, שיש צורך להתיר לעורך דינו של חשוד, הנמצא תחת חקירת משטרה, לשהות עם לקוחו בעת החקירה, "כחיץ מפני הודאת שווא והפללתם של חשודים חפים מפשע". לדבריו, נוכחות עורך דין בחקירה נחוצה לפעמים רק כדי להרגיע את הנחקר ולהעמידו על מצבו האמיתי וזכויותיו, כך שיוכל להתמודד באופן שקול ורציונאלי עם טענות החוקרים כלפיו. כמו כן הוא מוסיף, ש"עורך-דין הנוכח בהליכי חקירה יכול לקדם ולייעל את החקירה ובאמצעות שילובם של נציגי התביעה בחקירה, בדומה למתרחש בארה"ב, יוכלו התובע והסנגור להגיע להסדר טיעון כבר בשלב זה ובכך להפוך את ההליכים ליעילים, שקופים והגונים יותר, למשטרה, לנאשם ולמערכת המשפט ולחסוך עינוי דין מנאשמים".⁴

סקירה זו בוחנת את ההסדרים המשפטיים המתייחסים לסוגיה האמורה בכמה מדינות. חלקן (ישראל, אירלנד, צרפת ובלגיה) אינן מכירות בזכותו של חשוד להיחקר בנוכחות עורך דינו. לעומתן, המדינות האחרות שנסקרו (ארצות-הברית, אנגליה, אוסטרליה, סלובניה, צ'כיה ומקדוניה) מכירות בזכות זו, בכפוף למגבלות ולסייגים שונים שיפורטו להלן.

¹ הצעת חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים) (תיקון – נוכחות עורך-דין בחקירת חשוד), התשס"ו-2006 (פ/155/17). הצעת החוק הונחה על שולחן הכנסת ביום כ"ד באייר התשס"ו – 22 במאי 2006.

² טענה זו מובאת במאמרו של יורם סגי-זקס, "הצורך בנוכחות סניגור בהליכי חקירה בישראל", 15 בינואר 2003, https://www.psakdin.co.il/fileprint.asp?FileName=Plili/Public/art_brnj.htm.

³ יאיר תירוש, "הזכות לייצוג משפטי בחקירה – כללי הצייד במבחן המשפט המשווה", משפט וצבא 14, התש"ס - 2000, בעמ' 96.

⁴ סגי-זקס, "הצורך בנוכחות סניגור בהליכי חקירה בישראל".

המשפט הישראלי אינו מכיר בזכותו של חשוד להיחקר במשטרה בנוכחות עורך דינו.

החוק בישראל קובע אמנם שעצור זכאי להיפגש עם עורך דין ולהיוועץ בו; וכי מרגע שביקש לעשות זאת (או כאשר עורך דין שמינהו אדם קרוב לעצור ביקש להיפגש עמו), האחראי על החקירה נדרש לאפשר את קיום הפגישה ללא דיחוי.⁵ בהתאם לכך, המשטרה חייבת לאפשר לעצור להיפגש עם עורך דינו ואולם לא חלה עליה כל חובה לאפשר לעורך הדין להיות נוכח במהלך החקירה של לקוחו.⁶

יש לציין, כי בניגוד להליך גביית אמרתו של חשוד, המתנהל, כאמור, שלא בנוכחות עורך-דין, המשפט הישראלי מכיר בזכותו של חשוד לנוכחות עורך-דין מטעמו בהליכים של מסדר זיהוי הנערכים במסגרת החקירה. לדברי תירוש, "בשורה ארוכה של פסקי דין קבע בית המשפט כי לנאשם קיימת זכות יסוד לנוכחותו של עורך דינו כמשקיף בעת עריכת מסדר זיהוי 'חי' ומסדר זיהוי תמונות, זאת ללא קשר לשלב בחקירה בו נערך המסדר." הוא מוסיף, שתפקידו של עורך הדין "מתמצה בהבטחת תקינות ההליך, כך שאין לסגור זכות להתערב במהלך המסדר וכל שיכול לעשות הוא להעיר הערות לאחראי על המסדר בדבר קיומם של גורמים שעשויים לפגוע באמינות הזיהוי."⁷

עוד יצוין, שכבר ב-1994 המליצה ועדה בראשות השופט גולדברג ("הוועדה לעניין הרשעה על סמך הודאה בלבד ולעניין העילות למשפט חוזר" - להלן: ועדת גולדברג) "לפתוח את דלתותיהם של חדרי החקירה לעורכי-דין כבר מן השלב הראשון של החקירה (ובכלל זה שלב התשאול)", וזאת לאחר שהחשוד הובא לתחנת משטרה וכאשר החקירה אינה מתועדת בהסרטת וידאו.⁸ בהקשר זה יוער שכיום, על-פי החוק בישראל, החובה לתעד חקירות משטרה בהסרטת וידאו חלה במקרים מצומצמים בלבד.⁹

⁵ סעיף 34 (א)-(ב) לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), התשנ"ו-1996 (להלן: חוק המעצרים). לכלל זה גם נקבעו חריגים, היינו מקרים בהם רשאי הקצין הממונה ברשות החוקרת - קצין בדרגת רב פקד ומעלה - למנוע מפגש כאמור לפרקי זמן מוגבלים המפורטים בחוק. בין השאר נקבע, שכאשר עצור נמצא בעיצומם של הליכי חקירה או של פעולות אחרות הקשורות בחקירה, באופן שנוכחותו נדרשת כדי להשלימם, הקצין הממונה רשאי לדחות את פגישתו עם עורך הדין לפרק הזמן הנדרש כדי להשלים את פעולות החקירה, אם הוא סבור שהפסקתן או דחייתן עשויה לסכן, באופן ממשי, את החקירה, ובלבד שדחיית הפגישה אינה עולה על שעות ספורות (סעיף 34 (ד) לחוק המעצרים). יצוין, כי מטעמים אחרים רשאי הקצין הממונה לדחות את פגישת העצור עם עורך דינו אף לפרק זמן של 48 שעות משעת המעצר (סעיף 34 (ו) לחוק המעצרים) וכאשר מדובר בעצור החשוד בעבירת ביטחון ניתנה לממונה סמכות לדחות את הפגישה אף לפרק זמן של 10 ימים מתחילת המעצר (סעיף 35 (א) ו-ג) לחוק המעצרים).

⁶ סגי-זקס, "הצורך בנוכחות סניגור בהליכי חקירה בישראל".

⁷ תירוש, בעמ' 138.

⁸ דוח הוועדה לעניין הרשעה על סמך הודאה בלבד ולעניין העילות למשפט חוזר, ירושלים, טבת התשנ"ה – דצמבר 1994 (להלן: דוח ועדת גולדברג), בעמ' 27.

⁹ ב-2002 נחקק חוק המחייב את המשטרה לתעד ב"תיעוד חזותי" (תיעוד בהקלטת תמונה וקול בשילוב) חקירה של חשוד בעבירות שהעונש המרבי שנקבע להן הוא מאסר עשר שנים או יותר (סעיף 7 לחוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים), התשס"ב-2002). עם זאת, בסעיף 16 לחוק נקבע מנגנון שמאפשר ליישם בפועל הוראה זו באופן הדרגתי לאורך כמה שנים – תחילה לגבי עבירות חמורות יותר (החל מ-1 באוגוסט 2006 החובה לתעד חקירה בתיעוד חזותי חלה על חקירה בעבירת רצח) ורק בשלבים מאוחרים יותר גם על עבירות פחותות בחומרתן (ועדיין רק כאלה שהעונש המרבי שנקבע להן הוא עשר שנות מאסר ומעלה). בנוסף, גם בעבירות האמורות מסמיך החוק את הקצין הממונה על החקירות בתחנת המשטרה להורות על תיעוד קולי או תיעוד בכתב של החקירה במקום תיעוד חזותי "אם בשל תקלה טכנית או בשל צורך ענייני, לא ניתן לתעד את חקירת החשוד בתיעוד חזותי" (סעיף 7 (2) לחוק האמור).

כמו כן יצוין שיש הסבורים, בניגוד להמלצת הוועדה, כי מן הראוי לחייב את המשטרה לאפשר נוכחות סגורה גם בחקירות שמתועדות בדרך זו.¹⁰

ועדת גולדברג נימקה את המלצתה האמורה בצורך "להרתיע חוקרים מפני מעשים אסורים, להבטיח את אמון הציבור בשלב זה של אכיפת החוק, ולחזק את יכולתו של בית המשפט לקבוע ממצאים מבוססים."¹¹ ואולם, הוועדה הדגישה ש"אין לחייב את המשטרה שלא לחקור אלא בנוכחות עורך-דין". תחת זאת היא המליצה לקבוע כי "תהא זו זכותו של העצור לבקש כי עורך-דין מטעמו יהיה נוכח בחקירתו, כפי שזכותו היום לבקש נוכחות עורך-דין בשעת מסדר זיהוי, וחובת המשטרה להזמין למסדר הזיהוי את עורך-הדין המייצג את החשוד, כדי שיהיה בידו לעמוד על משמר זכויותיו של הנאשם."¹² עוד המליצה הוועדה להסתפק בעצם נוכחותו של עורך הדין כמשקיף בחקירה, ולא להרחיב זכות זו "עד למתן אפשרות לעורך-הדין להתערב במהלך החקירה ולייעץ לחשוד תוך כדי החקירה."¹³

בנוסף, הוועדה המליצה לקבוע חריגים לכלל האמור ולפיהם, קצין משטרה בדרגת רב פקד ומעלה, בהחלטה מנומקת בכתב, יהיה רשאי למנוע את זימון עורך הדין לחקירה, "אם שוכנע שהדבר דרוש לשם שמירת סודות הקשורים בביטחון המדינה, או לשם מניעת סכנה לשלום של אדם."¹⁴ קצין המשטרה האמור גם יהיה רשאי, על-פי המלצת הוועדה, להורות "שלא לעכב את החקירה, אם שוכנע שהמתנה לעורך הדין שהוזמן תגרום בנסיבות העניין עיכוב בלתי סביר בהליך החקירה."¹⁵ מכל מקום, **המלצותיה של ועדת גולדברג לעניין נוכחות עורך-דין בחקירה טרם יושמו.**

הצעת החוק האמורה של חברת הכנסת גלאון, המונחת כיום על שולחן הכנסת, **קובעת שחקירת חשוד בתחנת משטרה או מחוצה לה תתנהל בנוכחות עורך דין, אלא אם כן ויתר החשוד בכתב על זכותו לנוכחות עורך דין בעת החקירה.** על-פי ההצעה, במידה שאין לחשוד אמצעים למימון עצמי של עורך דין, ימונה לו עורך דין לפי סעיף 15 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982. **עוד קובעת הצעת החוק, כי הודאות חשוד שנתקבלו בחקירה ללא נוכחות עורך דין לא תהיינה קבילות, למעט אם החשוד ויתר על זכותו זו.**¹⁶

¹⁰ לעמדה זו ראו למשל את דבריה של עו"ד רחל תורן בישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת שהתקיימה ב-13 בנובמבר 2003. פרוטוקול הדיון מופיע באתר הכנסת, <http://www.knesset.gov.il/protocols/search.asp>.

¹¹ דוח ועדת גולדברג, בעמ' 27.

¹² שם.

¹³ שם.

¹⁴ שם, בעמ' 28.

¹⁵ שם. לעניין זה הוסיף חבר הוועדה פרופ' קרמניצר המלצה משלו לפיה, "תיקבע רשימה של עורכי דין על ידי שר המשפטים, שר הביטחון ויו"ר לשכת עורכי הדין. עצור שהוחלט לעכב את הפגישה בינו לבין עורך הדין שבחר או למנוע נוכחות עורך דינו בחקירה, יוכל לבקש שעורך דין הכלול ברשימה יוזמן לפגישה איתו ויהיה נוכח בחקירה" שם, בעמ' 66.

¹⁶ סעיף 1 להצעת חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים) (תיקון – נוכחות עורך-דין בחקירת חשוד), התשס"ו-2006.

2. ארצות הברית

בארצות הברית הכירה ההלכה הפסוקה בזכותו של חשוד לנוכחות עורך דין בחקירתו.

כבר ב-1791 קבע התיקון השישי לחוקת ארצות-הברית את זכותו של נאשם במשפט פלילי לייצוג משפטי.¹⁷ הזכות לייצוג משפטי שהוענקה בתיקון זה חלה רק על הליכים (לרבות הליכי חקירה) שמתקיימים לאחר האשמתו הרשמית של החשוד בביצוע עבירה, או במלים אחרות, לאחר הפיכתו מ"חשוד" ל"נאשם".¹⁸ תיקון אחר לחוקה, שרלוונטי אף הוא לעניינינו, חל גם על הליכי חקירה המתקיימים בטרם האשמתו הרשמית של חשוד, וזהו התיקון החמישי, הקובע, בין השאר, את זכותו של אדם להימנע מהפללה עצמית (זכות הידועה גם כ"זכות השתיקה").¹⁹ לדברי סגן-זקס, הזכויות החוקתיות שבתיקונים החמישי והשישי לחוקה האמריקאית "הכניסו את עורכי הדין ישירות לתוך חדרי החקירות וכיום הם חלק אינטגרלי ממערך החקירות האמריקאיים".²⁰

זכותו של חשוד לנוכחות עורך דין במהלך חקירתו הוכרה לראשונה בפסק דינו של בית המשפט העליון בפרשת מירנדה (Miranda).²¹ ברוב דעות קבעו השופטים כי הזכות להימנע מהפללה עצמית, אשר נקבעה בתיקון החמישי לחוקה, מחייבת את רשויות החקירה לנקוט באמצעים שונים שיבטיחו את מימושה. במסגרת אמצעים אלה, נקבע, שכאשר אדם מוחזק ונחקר במשטרה, לפני כל חקירה יש ליידע אותו על זכותו לשתוק, על כך שכל דבר שיאמר עלול לשמש ראיה כנגדו בבית המשפט, על זכותו לנוכחות עורך-דין (the right to the presence of an attorney) ועל כך שאם אין ביכולתו לשכור את שירותיו של פרקליט מטעמו, ימונה לו עורך דין בטרם חקירה כלשהי (prior to any questioning), אם רצונו בכך.²² בית המשפט המשיך וקבע שראייה שהושגה לא תהיה קבילה בבית המשפט במקרה בו נפגעו זכויותיו הבסיסיות האמורות של החשוד, אלא אם הפרת הזכויות נכנסת לגדר החריגים לכלל, שיפורטו בהמשך.

לדברי תירוש, פסק הדין בעניין מירנדה "יצר שינוי של ממש בדין האמריקאי ונחשב עד היום לאחד מפסקי הדין המרכזיים והחשובים במשפט האמריקאי".²³ עם זאת, בהתייחס למכלול הזכויות שהוכרו

¹⁷ התיקון השישי לחוקה קובע, בין השאר, כי "בכל תביעה פלילית זכאי הנאשם... להסתייע בעורך דין להגנתו." נוסח עברי של החוקה האמריקאית נמצא באתר שגרירות ארצות-הברית,

<http://telaviv.usembassy.gov/publish/constitution/p8.html>, תאריך כניסה: 25 במרס 2007.

¹⁸ Randolph B. Means, Attorney at Law, Thomas and Means, LLP, Baltimore, Maryland, "Interrogation Law . . . Reloaded: The Two Rights to Counsel", **The Police Chief**, vol. 70, no. 12, December 2003, http://policechiefmagazine.org/magazine/index.cfm?fuseaction=print_display&article_id=171&issue_id=122003.

¹⁹ התיקון החמישי לחוקה קובע, בין השאר, כי אדם לא יאולץ להעיד במשפט פלילי נגד עצמו וכי לא ישללו חייו, חירותו או קניינו בלי הליך משפטי תקין.

²⁰ סגן-זקס, "הצורך בנוכחות סניגור בהליכי חקירה בישראל".

²¹ **Miranda v. Arizona** 384 U.S. 436 (1966).

²² תירוש, בעמ' 119.

²³ שם.

בהלכת מירנדה, תירוש מציין שבמרוצת השנים ניכרת בפסיקה האמריקאית מגמה "לצמצם את הלכת מירנדה ולאפשר לחוקרים לבצע יותר ויותר חקירות ללא צורך במתן הזכויות המוזכרות בפסק הדין".²⁴

הלכת מירנדה חלה רק כאשר החשוד נמצא בהליכי חקירה על-ידי רשויות החקירה וכאשר הוא מצוי בהחזקת המשטרה (custody), או כאשר נשללת ממנו הזכות לחירות באופן ממשי על-ידי הרשויות.²⁵

כמו כן, במסגרת צמצום הלכת מירנדה קבעה הפסיקה בארצות-הברית חריגים שונים לתחולתה. על-פי אותם חריגים, גם אם לא מולאו הדרישות שבהלכת מירנדה, הראייה שהושגה תהיה קבילה וניתן יהיה להגישה לבית המשפט. לעניין זה של קבילות הראייה מפרט תירוש כמה חריגים עיקריים (מדובר בחריגים החלים על כלל המרכיבים של הלכת מירנדה):²⁶

(1) שלום הציבור מחייב חקירה מיידית ללא אפשרות ליידע את החשוד בדבר זכויותיו.

(2) כאשר יש צורך להשתמש בראייה שהושגה כדי להוכיח אך ורק אמינות גירסתו של עד או של הנאשם. חריג זה מאפשר שימוש בראייה אך ורק למטרה זו, גם אם הראייה יכולה היתה להוכיח עובדות נוספות שנתונות במחלוקת בין הצדדים למשפט.

(3) מקרים בהם ההפרה של הלכת מירנדה היתה זניחה וניתנת לריפוי, או כאשר הראייה שמבקשים להסתמך עליה לא נבעה באופן ישיר מהפרת הלכת מירנדה.

תירוש מוסיף, כי מאז פסיקתה של הלכת מירנדה נערכו בארצות-הברית מחקרים רבים לבדוק את השפעותיה על נתוני הפשע וזכויות החשודים. לדבריו, תוצאות מחקרים אלה אינן חד משמעיות: מחד, מחקרים רבים הגיעו למסקנה שהלכת מירנדה (על מרכיביה השונים) "קובלת באזיקים את ידי השוטרים ואינה מאפשרת להם להילחם בפשע באופן אפקטיבי". מאידך, מחקרים אחרים הצביעו על השפעה שולית שהיתה להלכה זו על אחוזי החקירות שאינן מסתיימות בהצלחה וכן על "השפעה חיובית ביותר בפעילות השוטרים ובשמירה על זכויות חשודים בעת מעצרים".²⁷

נשוב כעת אל הזכות הספציפית לנוכחות סגור במהלך הליכי החקירה. בהמשך להלכת מירנדה, ב-1990 נקבע בפסק הדין בעניין מיניק (Minnick)²⁸ שכאשר חשוד מיוצג יש לחקור אותו רק בנוכחות סגור, אלא אם כן החשוד ויתר במודע על זכותו זו.²⁹ לדברי תירוש, החובה לאפשר נוכחות סגור במהלך

²⁴ שם. תירוש גם מוסיף, שיש להביא בחשבון את העובדה שמרבית ההלכות נקבעות על-ידי בתי המשפט במדינות השונות של ארצות-הברית; ולנוכח סתירות שקיימות בין החלטות של ערכאות שיפוטיות שונות קשה לדבר על חזית אחידה בדין האמריקאי בכל הנוגע לפרשנות וליישום של הלכת מירנדה.

²⁵ שם, בעמ' 120, *The Police Chief*, ; Means, "Interrogation Law . . . Reloaded: The Two Rights to Counsel", vol. 70, no. 12, December 2003.

²⁶ תירוש, בעמ' 121-122.

²⁷ שם, בעמ' 125-126.

²⁸ *Minnick v. Mississippi* 498 U.S. 146 (1990).

²⁹ תירוש, בעמ' 123.

חקירה חלה בכל מקרה שרשויות החקירה מעוניינות לחקור חשוד שביקש לממש את זכותו לייצוג משפטי, למעט מקרים בהם מתקיים אחד החריגים להלכת מירנדה, כפי שפורטו לעיל.³⁰

הפסיקה בארצות-הברית אף הרחיבה את החובה האמורה למקרים של שימוש בסוכן סמוי או במדובב על-ידי רשויות החקירה. בית המשפט העליון קבע בהקשר זה, כי שימוש במדובב כמי ששואל את החשוד שאלות בבית המעצר או מחוצה לו, לאחר שהחשוד ביקש שלא להיחקר אלא בנוכחות סנגורו, מהווה הפרה של הלכת מירנדה. עם זאת נקבע, ששימוש במדובב מותר כאשר המדובב אך ורק שומע את דברי החשוד ואינו שואל אותו שאלות שעשויות לפגוע בחיסיון שלו מפני הפללה עצמית.³¹

עוד יצוין, שהפסיקה בארצות-הברית אינה מתירה לחשוד זכות לנוכחות עורך דין מטעמו במרבית הליכי החקירה האחרים, הנבדלים מגביית אמרתו. כך למשל נקבע, שכאשר נערך מסדר זיהוי לפני האשמתו הרשמית של החשוד, רשויות החקירה אינן חייבות לאפשר לעורך דינו להיות נוכח במסדר.³² כמו כן, לחשוד אין זכות לנוכחות סנגורו בהליכי חקירה אלה: הליך זיהוי מתוך תמונות המשטרה, לקיחת דגימות כתב של החשוד, בחינה של שיניו, צילומו בעת מעצרו, זיהוי קולו, בדיקות מדעיות של התאמת טביעות אצבעותיו, דגימות דם, דגימות DNA ובדיקות מדעיות נוספות כגון בחינת התאמת שיער וסיבי בגדים.³³

3. אנגליה

באנגליה, זכותו של חשוד לנוכחות עורך דין בחקירתו מעוגנת בחקיקה.

פעילות המשטרה להשגת ראיות פליליות מוסדרת ב- (1984) Police and Criminal Evidence Act שנכנס לתוקף ב-1986 (להלן: ה-PACE) ובכללים שנקבעו במסגרת ה-Codes of Practice, הנלווים לחוק זה (להלן: הקודים).³⁴

אחת הסוגיות שבהן עוסקים ה-PACE וקוד C שנלווה אליו³⁵ היא הזכות לייצוג משפטי בחקירה, הכוללת, בין השאר, מתן אפשרות לעורך-הדין להיות נוכח בהליכי חקירה מסוימים. לדברי תירוש,

³⁰ שם.

³¹ שם, בעמ' 124.

³² לעומת זאת, כאשר מסדר הזיהוי נערך לאחר שהחשוד כבר הואשם באופן רשמי בביצוע העבירה, אזי מכוח התיקון השישי לחוקה החשוד זכאי לכך שסנגורו יהיה נוכח במסדר הזיהוי, וזאת מאחר ומסדר הזיהוי נחשב לשלב קריטי בחקירה. אם בשלב זה נערך מסדר זיהוי שלא בנוכחות הסנגור נדרשת התביעה להראות שהחשוד ויתר במודע על זכותו זו. על-פי תירוש, "הפרת זכות זו מהווה פגם שאינו ניתן לריפוי, כך שמסדר זיהוי כמו כל זיהוי עתידי לאחר אותו אירוע אינו קביל אלא במקרים חריגים בהם ניתן להוכיח כי הזיהוי החדש לא הושפע בכל דרך שהיא מהזיהוי הראשוני במסדר הזיהוי הפגום." תירוש גם מציין שבפסיקה האמריקאית נמתחה ביקורת רבה על הבחנה זו, שכאמור, מתייחסת לשלב שבו נערך מסדר הזיהוי (לפני או אחרי האישום הפורמאלי), ועל צמצומה של הלכת מירנדה בהקשר זה. שם, בעמ' 124-125.

³³ שם, בעמ' 125;

"Right To Counsel." *Encyclopedia of Everyday Law*. Ed. Shirelle Phelps. Thomson Gale, 2003. eNotes.com. 2006. 25 Mar, 2007 <http://law.enotes.com/everyday-law-encyclopedia/right-counsel>.

³⁴ ה-Codes of Practice הם סדרת כללים שנקבעו בחקיקת משנה ואושרו על ידי בתי הפרלמנט. כללים אלה מפרטים את זכויות הנחקרים וסמכויות המשטרה בשלבים שונים של החקירה, לרבות הזכות לייצוג משפטי בשלב החקירה. החוק האנגלי מחייב את בתי המשפט להתייחס לכללים אלה ולמשמעות הפרתם במקרה ספציפי. תירוש, בעמ' 99-100.

"משמעותה העיקרית של זכות זו היא החובה המוטלת על רשויות החקירה שלא לחקור את החשוד ולגבות את אמרתו ללא מתן האפשרות הסבירה לעורך דינו להיות נוכח במהלך גביית עדותו.³⁶ בהתאם לכך, "חובה על רשויות החקירה ליידע את סגגורו של החשוד אם הוא מצוי בתחנת המשטרה או ניתן ליצור איתו קשר טלפוני, בדבר גביית אמרתו של החשוד ולאפשר נוכחותו בעת גביית האמרה."³⁷

הזכות לנוכחות עורך-דין בחקירה מעוגנת בפיסקה 6.8 לקוד C. הפיסקה קובעת, כי **עצור, שניתנה לו הרשות להיוועץ בעורך דין, זכאי, על-פי בקשתו, לכך שעורך דינו יהיה נוכח במהלך חקירתו, בכפוף לחריגים המפורטים בפיסקה 6.6 לקוד (ראו להלן).** לשון הפיסקה דורשת כמה הבהרות:

ראשית, הכלל המקנה זכות לנוכחות עורך-דין בחקירה חל כאמור על חקירת **עצורים**. יש לזכור, שלמעט מקרים מיוחדים, הכלל במשפט האנגלי הוא שאדם שאינו עצור, גם אם הוא בגדר חשוד, אינו חייב להתייצב לחקירת משטרה. מי שמתייצב מרצונו בתחנת משטרה או בכל מקום אחר כדי לסייע למשטרה בחקירה רשאי לעזוב את המקום על-פי רצונו, אלא אם נעצר.³⁸ בנוסף, הקוד עצמו מבהיר, שלמרות שחלק מהוראותיו חלות באופן ספציפי על אנשים שנמצאים במעצר בתחנת המשטרה, הרי שאנשים שמגיעים מרצונם לסייע בחקירה נהנים מזכות מוחלטת לקבל ייעוץ משפטי או ליצור קשר עם כל אדם מחוץ לתחנת המשטרה.³⁹ תירוש מוסיף, כי גם במקרים בהם מחליטה המשטרה שלא לעצור את הנחקר אך יחד עם זאת להזהירו כחשוד בביצוע עבירה, על קצין המשטרה ליידע את החשוד שאין הוא חייב להישאר בתחנת המשטרה ובמידה שיבחר להישאר בה, הוא זכאי לקבל ייעוץ משפטי.⁴⁰

שנית, הזכות לנוכחות עורך דין בחקירה חלה, כאמור, על חקירת עצור **שהורשה לו להיוועץ בעורך דין**. ככלל, לכל עצור יש זכות להיוועץ בעורך דין והמשטרה אף חייבת ליידע אותו על כך שהוא רשאי בכל עת להיוועץ בעורך דין וליצור איתו קשר ביחידות.⁴¹ ואולם ישנם מקרים בהם קצין משטרה רשאי לדחות פגישה בין סגגור ללקוח. כך למשל, קצין משטרה בדרגת רב-פקד (superintendent) ומעלה רשאי לעכב פגישה שכזו אם מדובר בחקירה שעוסקת בביצוע עבירה חמורה (indictable offence) ויש לו יסוד סביר להניח, בין השאר, שאי-דחיית הפגישה עלולה לפגוע בראיה הקשורה לעבירה, לגרום נזק פיזי לאדם אחר, לסייע להימלטות חשודים שטרם נעצרו או לעכב השבת רכוש שהושג כתוצאה מביצוע העבירה.⁴²

³⁵ Code of Practice C: detention, treatment and questioning of persons by police officers. הקוד מופיע באתר משרד הפנים, <http://police.homeoffice.gov.uk/news-and-publications/publication/operational-policing/PACECodeCH.pdf?view=Binary>, תאריך כניסה: 1 באפריל 2007.

³⁶ תירוש, בעמ' 106.

³⁷ שם.

³⁸ פסקה 3.21 לקוד C; מרכז המחקר והמידע של הכנסת, **חקירת חשודים ועדים: סקירה משווה**, כתיבה: ליאור בן דוד, 7 במארס 2007.

³⁹ הערה 1A לקוד C.

⁴⁰ תירוש, בעמ' 101-102.

⁴¹ פסקה 6.1 לקוד C.

⁴² פסקה 6.1 ונספח B (Annex B) לקוד C. יצוין, כי לכל היותר ניתן לדחות פגישה בין העצור לעורך דין למשך 36 שעות; ואם מדובר בעבירות על-פי חוק הטרור (Terrorism Act 2000), דחיית הפגישה אפשרית לכל היותר למשך 48 שעות משעת המעצר (נספח B לקוד H, קוד שעוסק כולו במעצר וחקירה של אנשים לפי חוק הטרור).

שלישית, כאמור, הזכות לנוכחות עורך דין בחקירה אינה חלה בהתקיים **החריגים המפורטים בפיסקה 6.6** לקוד זה. הפיסקה האמורה קובעת את הכלל לפיו אין לחקור עצור שמעוניין בייעוץ משפטי (או להמשיך בחקירתו, אם החקירה כבר החלה) עד לאחר שניתן לו ייעוץ כאמור, אלא בכפוף לחריגים מסוימים: למשל, כאשר לקצין בדרגת רב-פקד ומעלה יש יסוד סביר להניח שדחיית החקירה עלולה לגרום לאחת התוצאות שצוינו לעיל או לפגיעה חמורה ברכוש; או כאשר עורך הדין שביקש העצור הסכים להתייצב, אך הזמן עד להתייצבותו יגרום לדחייה בלתי-סבירה בחקירה; או במקרה בו לא ניתן ליצור קשר עם עורך הדין שמונה על-ידי העצור והוא מצדו אינו מעוניין לדבר עם עורך דין אחר. במקרים אלה קצין המשטרה יכול לאשר גביית אמרה מהחשוד ללא נוכחות עורך דין.⁴³

הקוד קובע, **שתפקידו היחיד של עורך הדין בתחנת המשטרה הוא להגן על זכויותיו החוקיות של לקוחו ולקדמן**.⁴⁴ לדברי תירוש, "עורך הדין רשאי להתערב (בחקירה) כדי להבהיר שאלה או כדי להתמודד עם שאלה שהוצגה באופן לא ראוי ללקוחו, לייצג ללקוחו שלא לענות על שאלות מסוימות, להתריע על ביצוע הליכי חקירה הנוגדים את החוק או לבקש לעצור את החקירה ולתת ללקוחו ייעוץ משפטי נוסף. עם זאת, מידת התערבותו של עורך הדין בהליכי החקירה היא מוגבלת. **במידה שעורך הדין נוהג בהתנהגות שאינה ראויה, בסמכותו של קצין משטרה שאינו קשור לחקירה להרחיק את עורך הדין מחדר החקירות**. ניתן לעשות זאת אך ורק אם התנהגות עורך הדין מונעת ומפריעה באופן שאינו סביר להצגת שאלות ראויות לחשוד. דוגמאות להפרעות לא סבירות: מתן תשובה לשאלה על-ידי סגור במקום החשוד או הכנת תשובות כתובות לחשוד על-ידי הסגור כדי שיקרא אותן לחוקרים."⁴⁵

תירוש מוסיף, כי על-פי הגישה הרווחת בחוק, בפיסקה ובספרות המשפטית האנגלית, הוצאת סגור מחקירה היא צעד קיצוני השמור למקרים חמורים ביותר, בהם מתנהג עורך הדין באופן פסול ובלתי ראוי המסכל את החקירה. במקרה כזה יש לעצור את החקירה עם הרחקת עורך הדין ולאפשר לחשוד נוכחות של סגור אחר שייצגו במהלך החקירה. יצוין, שייעוץ משפטי של סגור לחשוד שלא לשתף פעולה עם חוקריו נחשב לייעוץ לגיטימי ואינו בבחינת התנהגות שאינה ראויה.⁴⁶

סעיף 78 ל-PACE העניק **לבתי המשפט סמכות שבשיקול דעת לפסול ראייה שעלולה לפגוע בהגינות ההליך הפלילי**. הסעיף קובע שראיה עלולה להיפסל "כאשר בהתחשב במכלול הנסיבות, לרבות נסיבות השגתה, לקבלת הראיה תהיה השפעה כה שלילית על הגינות ההליכים עד כי בית המשפט חייב שלא לקבלה." בנוסף, סעיף 76 ל-PACE דורש פסילת הודאה של נאשם כאשר התביעה אינה יכולה להוכיח מעבר לספק סביר שההודאה לא הושגה על ידי לחץ (oppression) שהופעל עליו.⁴⁷ לדברי תירוש, מאז חקיקת סעיף 78 האמור, בתי המשפט באנגליה עשו בו שימוש נרחב למדי כדי לפסול ראיות שהושגו לאחר שחוקרי משטרה הפרו זכויות שונות של חשודים על-פי ה-PACE והקודים האמורים.⁴⁸ עם זאת,

⁴³ פיסקה 6.6. לקוד C; תירוש, בעמ' 107.

⁴⁴ הערה 6D לקוד C.

⁴⁵ תירוש, בעמ' 107.

⁴⁶ שם.

⁴⁷ Jacqueline Hodgson, "The Detention and Interrogation of Suspects in Police Custody in France. A Comparative Account", *European Journal of Criminology*, Volume 1 (2): 163-199 (2004), p. 170.

⁴⁸ תירוש, בעמ' 100.

פרופ' ז'קלין הודג'סון (Hodgson)⁴⁹ מדגישה, שהפרת ההוראות הנוגעות להקלטת החקירה ולנוכחות הסנגור במהלכה אֵינָה מביאה באופן אוטומטי לפסילת ראיה או לנקיטת צעדים משמעותיים נגד השוטרים, אך היא בהחלט יכולה לשמש עילה לתקיפת הראיות שלחובת הנאשם הכופר באשמתו.⁵⁰

בנוסף, הודג'סון טוענת שהקלטת החקירות (בטייפ) ונוכחות הסנגור במהלך החקירה מאפשרות מידה מסוימת של פיקוח חיצוני על החקירה. עם זאת, לדבריה, הן מחקר אמפירי והן שורת פרשיות של עיוותי דין שנחשפו במהלך שנות ה-80 וה-90 הצביעו על כך שבמקרים רבים אמצעים אלה לא הוכחו כיעילים דיים לצורך שמירת האינטרסים של החשוד או הבטחת האמינות של ההודאה שנגבתה ממנו במשטרה.⁵¹

4. אירלנד⁵²

באירלנד, לחשוד אֵין זכות לכך שעורך דינו יהיה נוכח במהלך חקירתו במשטרה.

במשפט האירי יש לעצור זכות חוקתית וחוקית לגישה סבירה (reasonable access) לעורך דין. זכות זו מעוגנת בסעיף 5 לחוק המשפט הפלילי (Criminal Justice Act 1984) וניתן לה מעמד חוקתי בפסק דין של בית המשפט העליון מ-1990.⁵³ באותו פסק דין נשיא בית המשפט הותיר להכרעה עתידית את השאלה, האם לעצור יש גם זכות לכך שעורך דינו יהיה נוכח במהלך חקירתו במשטרה. ב-1999 בית המשפט העליון הכריע שאלה זו לשלילה וקבע כי עורך הדין אֵינו רשאי להיות נוכח בחקירת לקוחו.⁵⁴

5. צרפת

בצרפת, עורך דינו של חשוד אֵינו רשאי להיות נוכח במהלך חקירתו במשטרה.⁵⁵

לדברי הודג'סון, חלק מההסבר לכך נעוץ במאפייניה של שיטת המשפט האינקוויזיטורית הנהוגה בצרפת,⁵⁶ שיטה שבה הסנגור ממלא תפקיד קטן באופן יחסי (בהשוואה לשיטה האנגלו-אמריקאית) במסגרת הליכי סדר הדין הפלילי. הנחת היסוד היא שהחשוד בשיטה זו זוכה להגנה נאותה באמצעות

⁴⁹ פרופ' הודג'סון משמשת כיום כמנהלת התוכניות האירופיות והבין-לאומיות בבית הספר למשפטים של אוניברסיטת ורוויק (University of Warwick) שבקוונטרי (Coventry), אנגליה.

⁵⁰ Jacqueline Hodgson, "The Detention and Interrogation of Suspects in Police Custody in France. A Comparative Account", *European Journal of Criminology*, Vol. 1, No. 2, 163-199 (2004). p. 170.

⁵¹ ש.ס.

⁵² תשובת משרד המשפטים האירי לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 11 במאי 2007.

⁵³ פסק הדין בעניין *The People v. Healy*. פגיעה בזכותו של עצור לגישה אל עורך דין עלולה להביא לאי-חוקיות המעצר ולפסילת ראיות שהושגו לחובתו של העצור תוך פגיעה בזכות זו.

⁵⁴ פסק הדין בעניין *Lavery v. Member in Charge, Carrickmacross Garda Station*.

⁵⁵ Rainer Grote, "Protection of Individuals in the Pre-Trial Procedure", in David Weissbrodt and Rüdiger Wolfrum (Eds.) *The Right to a Fair Trial*, Berlin, 1998, p. 721.

⁵⁶ שיטה אינקוויזיטורית היא שיטה המתאפיינת במתן תפקיד מרכזי לשופט לא רק בכל הנוגע לניהול המשפט אלא אף בניהול החקירה הפלילית או לפחות בפיקוח עליה, זאת באמצעות מוסד השופט החוקר. בשיטה זו על השופט החוקר מוטלת האחריות לרדת "בעצמו" לחקר האמת ולא "רק" להכריע בין הגרסאות השונות של בעלי הדין המופיעים בפניו. לעומת זאת, בשיטה האדברסרית, הנהוגה בארצות המשפט המקובל, השופט, לפחות על-פי התיאוריה, ממלא תפקיד סביל ותר לו אלא את הראיות שבעלי הדין מביאים בפניו.

הפיקוח השיפוטי על החקירה, כאשר השופט החוקר, המנהל את החקירה או מפקח עליה, אינו מייצג את האינטרסים של התביעה או של ההגנה; ובמסגרת תפקידו הניטרלי עליו להבטיח גם את יעילות החקירה וגם את ההגנה על זכויותיו של הנחקר.⁵⁷

הודג'סון מציינת שעל אף שנכון להיום סגור אינו רשאי להיות נוכח במהלך חקירתו של חשוד במשטרה, בעקבות לחצים שהפעילו ארגונים בין-לאומיים שונים **קיימות בצרפת תוכניות לשינוי מצב זה**, שתכליתן לאפשר נוכחות עורך דין הן בחקירה המשטרתית והן בחקירה הראשונה בפני השופט החוקר.⁵⁸

6. בלגיה⁵⁹

קוד הפרוצדורה הפלילית של בלגיה אינו מכיר בזכותו של חשוד להיעזר במהלך החקירה בעורך דין - לא במהלך חקירה בידי המשטרה בשלב המוקדם של ההליכים הפליליים, לא במהלך החקירה השיפוטית (judicial enquiry) ולא במהלך החקירה בידי השופט החוקר, למעט בשלב החקירה האחרון בסיומו של הליך החקירה השיפוטית. אף על-פי כן, **השופט החוקר רשאי להתיר את נוכחותו של עורך הדין בחקירה, בהסכמתו של התובע הציבורי, אם הדבר משרת את אינטרס החקירה וכדי לשמור על זכויות ההגנה של החשוד.**

בשנתיים האחרונות הסנאט הבלגי בחן **הצעת חוק** שנועדה להביא לרפורמה מקיפה בסדר הדין הפלילי.⁶⁰ באשר לחקירה המשטרתית קובעת ההצעה, כי **לאחר החקירה הראשונה (התשאול הראשוני), החשוד רשאי, על-פי בקשתו, להסתייע בעורך דינו במהלך החקירה.**⁶¹

באשר לחקירה על-ידי שופט-חוקר נקבע בהצעת החוק, שחקירה זו תתנהל **ללא נוכחותם של התובע הציבורי, של התובע האזרחי ושל עורכי הדין של הצדדים, אלא אם כן הנחקר מבקש שהללו יהיו נוכחים והשופט החוקר אינו מתנגד לכך.** כמו כן, גם במקרה זה נקבע, שהחשוד-הנחקר זכאי, על-פי **בקשתו, להסתייע בעורך דין במהלך החקירה עצמה.**⁶²

הן לגבי החקירה המשטרתית והן לגבי זו של השופט החוקר הצעת החוק קובעת שבמידה והחשוד ביקש להסתייע בעורך דין במהלך החקירה, החקירה תושעה עד לבואו של עורך הדין. כמו כן בשני המקרים תפקידו של עורך הדין הוא לסייע לנחקר בכל הנוגע לשמירה על כללי החקירה.

⁵⁷ תזכיר שהגישה הודג'סון לוועדה לנושאי האיחוד האירופי (Select Committee on European Union) בבית הלורדים של הפרלמנט האנגלי ב-4 באוקטובר 2004, <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200405/ldselect/lddeucom/28/28we07.htm>. ראו גם:

Jacqueline Hodgson, "The Detention and Interrogation of Suspects in Police Custody in France. A Comparative Account", *European Journal of Criminology*, Vol. 1, No. 2, 163-199 (2004).

⁵⁸ תשובותיה של פרופ' הודג'סון לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 14 במאי 2007.

⁵⁹ תשובת משרד המשפטים הבלגי לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 8 במאי 2007.

⁶⁰ הצעת החוק הזו מכונה "Le Grand Franchimont", על שם יושב-ראש ועדת המומחים שיזמה אותה.

⁶¹ סעיף 86.5 להצעת החוק.

⁶² סעיף 147 להצעת החוק.

יצוין, שבשנה שעברה הבית התחתון של הפרלמנט הבלגי (בית הנבחרים) הפסיק לבחון את הצעת החוק האמורה לנוכח הביקורות שספגה ההצעה, בין השאר מהפרקליטות.⁶³

7. אוסטריה⁶⁴

על-פי ההסדר המשפטי הקיים כיום בקוד הפרוצדורה הפלילית של אוסטריה, לחשוד אין זכות מפורשת לכך שסנגור יהיה נוכח בחקירתו, בין אם מדובר בחקירת משטרה ובין אם בחקירה על-ידי שופט-חוקר. יצוין, כי הזכות ליצור קשר עם עורך דין במהלך מעצר במשטרה מעוגנת בצו משותף שהוציאו משרד הפנים הפדראלי ומשרד המשפטים הפדראלי ב-2003, בעקבות פסיקה של בית המשפט המנהלי של אוסטריה מ-2002, לפיה חשודים רשאים ליצור קשר עם עורך דין כאשר הם נחקרים בידי המשטרה וכי יש ליידעם על זכותם זו.

ב-1 בינואר 2008 ייכנס לתוקפו חוק הרפורמה של סדר הדין הפלילי,⁶⁵ שנועד לתקן את קוד הפרוצדורה הפלילית ובין השאר, יביא לשינוי משמעותי בזכויותיהם של חשודים. ההסדר המשפטי החדש שיחול מהמועד האמור מעגן את זכותו של חשוד לנוכחות סנגור במהלך כל סוג של חקירה (בין אם חקירה בידי המשטרה או בידי התובע הציבורי).⁶⁶ על-פי ההסדר, עורך דינו של החשוד אינו רשאי בשום צורה להתערב בחקירה עצמה; ואם ברצונו לשאול את מרשו שאלות כלשהן עליו לעשות זאת לאחר שהחוקרים סיימו את מלאכתם. במהלך החקירה החשוד אינו רשאי להתייעץ עם סנגורו לפני שהוא משיב לשאלות החוקרים (איסור זה חל גם על התקשרות שאינה מילולית בין החשוד-הנחקר לבין עורך דינו). אם הסנגור מפר את ההוראות הללו ניתן להוציאו מהחקירה, לאחר שהוזהר פעם אחת.

עם זאת, בהתאם להסדר המשפטי החדש, המשטרה רשאית להחליט שהמגע בין עצור לבין עורך דינו יתנהל תחת פיקוח ויוגבל למתן ייעוץ כללי לעצור בנוגע לסעדים החוקיים העומדים לרשותו.⁶⁷ כמו כן, המשטרה רשאית לסרב לאפשר נוכחות של עורך הדין במהלך החקירה "ככל שהדבר נדרש כדי למנוע פגיעה בחקירה או שיבוש ראיה".⁶⁸ במקרה שכזה, במידת האפשר, יש להקליט את החקירה באמצעי אודיו או וידאו.

על הפרה של זכויות אלה זכאי החשוד לערער בהליך של "עתיירה בגין פגיעה בזכויות"⁶⁹ וכתוצאה מכך להביא להחלטה של הפרקליטות או של בית המשפט שתורה על הפסקת אותה הפרה. ואולם, תוצאות החקירה לא יהפכו לבלתי-קבילות וניתן יהיה לעשות בהן שימוש בהמשך ההליכים המשפטיים.

⁶³ Claire Huberts, משרד המשפטים הבלגי מציינת בתשובתה שבחודש יוני הקרוב יערכו בבלגיה בחירות פדראליות וייתכן שהצירים החדשים שייבחרו לבית הנבחרים יבחנו מחדש את הצעת החוק, או לפחות חלקים ממנה.

⁶⁴ תשובת משרד המשפטים האוסטרי לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 8 במאי 2007.

⁶⁵ Criminal Procedure Reform Act ["Strafprozessreformgesetz"], Federal Law Gazette I No. 19/2004.

⁶⁶ סעיף 164 פסקה 2 לקוד הפרוצדורה הפלילית, כפי שתוקן בחוק הרפורמה של סדר הדין הפלילי.

⁶⁷ סעיף 59 פסקה 1 לקוד הפרוצדורה הפלילית, כפי שתוקן בחוק הרפורמה של סדר הדין הפלילי.

⁶⁸ "to the extent that it seems necessary so as to avert the interrogation or evidence being impaired",

סעיף 164 פסקה 2 לקוד הפרוצדורה הפלילית, כפי שתוקן בחוק הרפורמה של סדר הדין הפלילי.

⁶⁹ "Einspruch wegen Rechtsverletzung", סעיף 106 לקוד הפרוצדורה הפלילית.

8. דנמרק⁷⁰

בדנמרק, זכותו של חשוד (נאשם) לנוכחות עורך דין בהליך גביית הודעתו מחוץ לבית המשפט ובהליכי חקירה נוספים מעוגנת ב - Administration of Justice Act (להלן : החוק).

על-פי החוק, עורך הדין (הסנגור) רשאי להיות נוכח בחקירותיו של הנאשם במשטרה והוא אף רשאי להציג במהלכן שאלות נוספות. לבקשת הסנגור, יש ליידע אותו על מועדי החקירות. אם הנאשם הוא עצור, ואם התקבלה החלטה על בידודו, אסור לחקור אותו ללא נוכחות סנגורו, אלא אם התקבלה הסכמה לכך הן מהנאשם והן מהסנגור.⁷¹

כאשר יש להניח שחקירה (גביית הודעה), עימות, מסדר זיהוי על-פי תמונות, או צעדי חקירה אחרים בעלי חשיבות דומה ישמשו כראיות במהלך המשפט, על המשטרה להודיע על קיום הליכים אלה לסנגור מראש, כדי לאפשר לו הזדמנות להיות נוכח בהם. הסנגור אף רשאי להעיר הערות ולהעלות הצעות בנוגע לניהול אותם הליכי חקירה והערותיו צריכות להירשם בדוח המשטרה. אם הסנגור אינו יכול להיות נוכח באותם הליכי חקירה, או אם אין למשטרה אפשרות להודיע לו עליהם, אזי ניתן לבצע רק צעדי חקירה שאינם יכולים להידחות. אם הסנגור לא נכח באותם הליכי חקירה, יש ליידעו על מהלכם, ללא עיכוב.⁷²

9. סלובניה⁷³

זכותו של חשוד לנוכחות עורך דין בחקירתו מעוגנת בחוק סדר הדין הפלילי של סלובניה (להלן : החוק). על-פי החוק,⁷⁴ אם החשוד מצהיר שברצונו להסתייע בעורך דין, על המשטרה לדחות את גביית הודעתו וכן כל פעולת חקירה אחרת, למעט אותן פעולות שמסוכן לדחותן, עד להגעת עורך הדין, אך לא למשך יותר משעתיים מרגע שניתנה לחשוד הזדמנות ליצור קשר עם עורך דינו. לבקשת החשוד, המשטרה תסייע לו לשכור את שירותיו של עורך דין.

עוד קובע החוק, ש**חקירת החשוד (גביית הודעתו) תעשה רק בנוכחות עורך הדין, אלא אם החשוד אינו רוצה שעורך דין מטעמו יהיה נוכח בחקירה**. כמו כן, תובע ציבורי רשאי אף הוא להיות נוכח בחקירה (על המשטרה ליידע אותו על קיומה).⁷⁵ בנוסף נקבע, בין השאר, שאם המשטרה לא יידעה את החשוד על זכויותיו האמורות, או אם הנחיתו והצהרתו בנוגע לזכותו לעורך דין לא תועדו, או **אם הוא נחקר שלא בנוכחות עורך דין – בית המשפט אינו רשאי לבסס את החלטתו על ההודעה שנגבתה מהחשוד**.⁷⁶

⁷⁰ תשובת משרד המשפטים הדני לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 30 במאי 2007.

⁷¹ סעיף 745c לחוק.

⁷² סעיף 745d(1) לחוק. יצוין שעל-פי סעיף קטן 745d(2) ניתן לסטות מן ההוראות האמורות, בהתאם להוראות שמפורטות בסעיף אחר בחוק זה (סעיף 729c).

⁷³ תשובות שהתקבלו ממשרד המשפטים הסלובני לפנייות מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 19 באפריל ו-3 במאי 2007.

⁷⁴ סעיף 157 (פיסקה 4) לחוק.

⁷⁵ סעיף (1) 148.a לחוק.

⁷⁶ סעיף (3) 148.a לחוק.

10. צ'כיה⁷⁷

על-פי קוד הפרוצדורה הפלילית של צ'כיה, לחשוד שנעצר יש זכות להיפגש ולהתייעץ עם עורך דין וכן לנוכחות עורך הדין במהלך חקירתו בידי המשטרה. ההגבלה היחידה בהקשר זה היא שבמהלך החקירה החשוד מנוע מלהתייעץ עם עורך דינו כיצד להשיב על שאלה זו או אחרת.

11. מקדוניה

במקדוניה, לחשוד יש זכות לנוכחות עורך דין בהליכי החקירה שבטרם ניהול המשפט. זכות זו מעוגנת בקוד הפרוצדורה הפלילית. על-פי הקוד, כל אדם זכאי לפרקליט שישמש לו סנגור הן בהליכים הקודמים למשפט והן בהליך המתנהל בבית המשפט. קיימת חובה להודיע לחשוד, עוד לפני חקירתו הראשונה, על זכותו להסתייע בסנגור על-פי בחירתו ועל כך שהסנגור רשאי להיות נוכח בחקירה.⁷⁸

⁷⁷ תשובת משרד המשפטים הציכי לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 26 באפריל 2007.
⁷⁸ סעיף 63 לקוד הפרוצדורה הפלילית של מקדוניה. הקוד (בתרגום לאנגלית) מופיע באתר האינטרנט <http://www.mlrc.org.mk/law/CriminalProcedureCode.htm>, תאריך כניסה: 15 במאי 2007.